

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

กระทรวงศึกษาธิการ (2545) ได้จัดทำหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการและการประเมินโครงการ ตามโครงการเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง พ.ศ. 2545 โดยได้อธิบายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคน หรือครอบครัวหลายๆ ครอบครัว ที่มารวมกันอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยมีขนบธรรมเนียมประเพณี และบรรทัดฐานทางสังคมร่วมกัน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระบบ คือ 1) ชุมชนเมือง เป็นชุมชนที่รวมกันอยู่ และมีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ในเขตปกครองแบบใดแบบหนึ่ง และประชาชนมักประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน มีความเจริญเป็นศูนย์กลาง 2) ชุมชนชนบท เป็นชุมชนที่อยู่นอกเขตเมือง ซึ่งเป็นเขตที่มีความเจริญทางด้านวัตถุไม่มาก ผู้คนมักประกอบอาชีพเกษตรกรรม แวดล้อมไปด้วยความเป็นธรรมชาติต่างๆ มากกว่าชุมชนเมืองและมีวิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ จารีตประเพณี และทัศนคติต่างๆ ที่เป็นแบบเดียวกัน ดังนั้น เศรษฐกิจชุมชนจึงมักพบเห็นเฉพาะในชุมชนชนบทเท่านั้น ส่วนธุรกิจชุมชน คือ กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรภายในชุมชนมีส่วนเป็นเจ้าของกิจกรรม และ/หรือช่วยดำเนินงานบางส่วนหรือทั้งหมด โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ มีการเรียนรู้ และการจัดการร่วมกันเพื่อดำเนินการในกิจกรรมการผลิต การแปรรูป การค้า และการบริการที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน อันจะนำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ลักษณะของธุรกิจชุมชนนั้นเป็นธุรกิจที่ใช้เงินลงทุนในระยะเริ่มต้นไม่มากนัก หากแต่เน้นการสร้างงานในท้องถิ่นให้มากขึ้นเป็นหลัก รายได้จากการขายอาจไม่จำเป็นต้องสูงนักในระยะเริ่มแรกโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ได้เป็นสำคัญ ซึ่งธุรกิจชุมชนมีลักษณะเป็นธุรกิจขนาดเล็ก มีความคล่องตัวในการบริหาร รายได้จากยอดขายในระยะเริ่มต้นไม่มากนัก ต้นทุนในการดำเนินงานต่ำ การติดต่อและการให้บริการกับลูกค้าเป็นไปอย่างใกล้ชิด การเริ่มต้นธุรกิจทำได้ง่าย ธุรกิจชุมชนแบ่งออกเป็น 4 ประเภทตามการประกอบการ ได้แก่ ธุรกิจผลิต ธุรกิจค้าปลีก ธุรกิจค้าส่ง และธุรกิจบริการ สำหรับธุรกิจชุมชนมีความสำคัญในการเปิดโอกาสให้มีการประกอบการ ก่อให้เกิดการว่างงาน ส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรม สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและลดปัญหาสังคมที่เป็นภัยคุกคามประเทศชาติ ธุรกิจชุมชนจะสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องมี

ระบบของการจัดการที่ดี ซึ่งขวัญกมล กลิ่นศรีสุข (2540) ได้ให้ความหมายของการจัดการในการจัดการธุรกิจเกษตรว่า หมายถึง การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่จำนวนจำกัดในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ หรือเพื่อให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ภายใต้สถานการณ์การเสี่ยงภัยและความไม่แน่นอน สำหรับการจัดการโดยทั่วไปนั้นจะเน้นถึงองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การจัดการการตลาด การจัดการการผลิต และการจัดการการเงินและบัญชี

ในการจัดการธุรกิจชุมชนนั้นควรนำหลักแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย โดยทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2549) และการจัดการธุรกิจชุมชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองในชนบทที่กลายเป็นกระแสทั่วไปในสังคมไทยครั้งแรกภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระราชดำรัสเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 นอกจากนี้แนวทางในการปฏิบัติมีหลักคิด และทิศทางในการดำเนินการ โดยเน้นจุดสำคัญ ได้แก่ 1) เน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนชนบท 2) ให้ความสำคัญกับการผลิตในภาคการเกษตร 3) เน้นที่ความพอเพียงและการพยายามพึ่งตนเองเพื่อลดความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอกต่างๆ 4) ใช้ศักยภาพทางด้านต่างๆ ของตนเองหรือที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นหลัก 5) เน้นที่กิจกรรมการผลิต มากกว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยน และ 6) มีการนำความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาบูรณาการเพื่อการพัฒนากิจกรรมต่างๆ อย่างสร้างสรรค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

ในด้านหลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ (สำนักราชเลขาธิการ, ออนไลน์, 2550) และแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้นำมากำหนดเป็นเป้าหมายที่สำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550 - 2554) และฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555 - 2559) เพราะเนื่องจากเป็นแนวทางทำให้ประเทศไทยมีรากฐานทางด้านเศรษฐกิจที่มั่นคงและมีเสถียรภาพจากปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจจากภายนอกประเทศได้จนทำให้ประเทศไทยมีการพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึงการพัฒนาที่จะสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและตลอดไปภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมซึ่งเป็นกระแสการพัฒนาที่กล่าวถึงกันมากในปัจจุบัน

สำหรับระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืม

สิน ถ้ามีเงินเหลือ จึงแบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลูกฝัง สร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวยงามงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต (วิกิพีเดีย, ออนไลน์, 2552)

จุดมุ่งหมายในการพัฒนาของประเทศไทยนั้นได้ให้ความสำคัญกับการจัดการธุรกิจชุมชน เนื่องจากเป็นฐานรากทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประชากร 1 ใน 3 ของประเทศ และเป็นภูมิภาคที่มีสัดส่วนของคนจนมากที่สุดของประเทศ ซึ่งเมื่อพิจารณาการกระจายตัวของคนจนปี พ.ศ. 2550 พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคนจน 2.8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 52.2 ของคนจนทั้งประเทศและคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 13.05 ของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ออนไลน์, 2551) นอกจากนี้ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการจัดลำดับสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ใน 5 ระดับในทุก 2 ปี คือ ระดับ 5 ดาว 4 ดาว 3 ดาว 2 ดาว และ 1 ดาว โดยในปี พ.ศ. 2553 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยคณะกรรมการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ ได้จัดทำแนวทางและหลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย และพบว่ามีจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดชัยภูมิมีจำนวนสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในระดับ 5 ดาวสูงเป็นอันดับที่ 1 และอันดับที่ 2 ของประเทศไทย นอกจากนี้จังหวัดขอนแก่นและอุดรธานีมีจำนวนสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในระดับ 5 ดาวสูงเป็นอันดับที่ 3 และอันดับที่ 4 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ไทยตำบลดอทคอม, ออนไลน์, 2553) แต่การถูกจัดอันดับจากคณะกรรมการชุดดังกล่าวนี้ไม่ได้ใช้เกณฑ์ที่พิจารณาจากการจัดการธุรกิจของกลุ่มอาชีพว่ามีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการหรือไม่ เนื่องจากเกณฑ์จากหลักแนวคิดดังกล่าวเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนที่มีความสำคัญโดยเฉพาะมาก ดังนั้นในการทำวิจัยเรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถนำผลสรุปที่ได้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ได้กับองค์กรภาครัฐและเอกชนในการเป็นแนวทางในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถนำผลของการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับการจัดการธุรกิจขนาดใหญ่ในการสร้างภูมิคุ้มกันระบบเศรษฐกิจภายในประเทศไทยได้อีกทางหนึ่งด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบของการจัดการธุรกิจชุมชน และองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีผลต่อการจัดการธุรกิจชุมชน
3. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของกลุ่มอาชีพ ได้แก่ รายได้ของกลุ่มอาชีพเฉลี่ยต่อเดือน ระยะเวลาการดำเนินธุรกิจของกลุ่มอาชีพ และการได้รับการอบรมการจัดการธุรกิจชุมชนของสมาชิกกลุ่มอาชีพ มีผลต่อการจัดการธุรกิจชุมชน

1.3 สมมุติฐานการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้กำหนดสมมุติฐานของการวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การจัดการการผลิต การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การจัดการการตลาด และการจัดการการเงินและบัญชี เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการธุรกิจชุมชน
2. ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ความรู้ และคุณธรรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีผลต่อการจัดการธุรกิจชุมชน
4. คุณลักษณะของกลุ่มอาชีพ ได้แก่ รายได้ของกลุ่มอาชีพเฉลี่ยต่อเดือน ระยะเวลาการดำเนินธุรกิจของกลุ่มอาชีพ และการได้รับการอบรมการจัดการธุรกิจชุมชนของสมาชิกกลุ่มอาชีพ มีผลต่อการจัดการธุรกิจชุมชน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นศึกษาชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และได้รับการยกย่องการเป็นชุมชนตัวอย่าง และเป็นพื้นที่ที่มีสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับ 5 ดาว จำนวนรวมเป็นอันดับที่ 1 2 3 และ 4 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ ชัยภูมิ ขอนแก่น และอุดรธานี ตามลำดับ และจังหวัดดังกล่าวมีจำนวนผลิตภัณฑ์ที่ประกวดได้ระดับ 5 ดาวในระดับประเทศจำนวน 67 52 45 และ 33 ตามลำดับ โดยประชากรเป้าหมายคือ กลุ่มอาชีพที่ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์รวมตั้งแต่ระดับ 3 - 5 ดาว ซึ่งจังหวัดขอนแก่น สุรินทร์ อุดรธานี และชัยภูมิ มีกลุ่มอาชีพที่ส่งสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เข้า

ประกวดจำนวน 214 กลุ่ม 127 กลุ่ม 105 กลุ่ม และ 73 กลุ่ม ตามลำดับ รวมทั้งสิ้น 519 กลุ่ม (กรมส่งเสริมสหกรณ์, ออนไลน์, 2554) โดยจะเน้นการศึกษา 2 ปีจจัย ได้แก่

1. การจัดการธุรกิจชุมชน ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ การจัดการด้านการผลิต การจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ การจัดการด้านการตลาด และการจัดการด้านการบัญชีและการเงิน

2. แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ความรู้ และคุณธรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับวิเคราะห์ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่สำคัญนำไปสู่ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยมีระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 4 จังหวัดพื้นที่เป้าหมายด้วยเครื่องมือแบบสอบถามที่ได้ผ่านการทดสอบแล้วว่ามีความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือในช่วงระหว่างเดือนมกราคม – มีนาคม พ.ศ. 2556

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ผลสรุปที่ได้จากการวิจัยเรื่องการจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับองค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อเป็นแนวทางในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการธุรกิจชุมชน นอกจากนี้ยังสามารถนำผลของการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับการจัดการธุรกิจขนาดใหญ่ในการสร้างภูมิคุ้มกันระบบเศรษฐกิจภายในประเทศไทยได้อีกทางหนึ่งด้วย